

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

No3
MAXSUS SON

BAKALAVR TALABALARINING MAQOLALARI TO'PLAMI

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2026

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

*Elektron nashr.
2026-yil, aprel-may.*

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxanovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanov Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

BUXGALTERIYA VA EKOLOGIK HISOBOT (ESG HISOBOTLARI).....	21
Abdulkarimov Qamariddin Isroiljon o'g'li, Abdurashidov Faxriddin Fazliddin o'g'li, Beknazarov Zafarjon Ergachevich	
YASHIL INVESTITSİYALARNI RIVOJLANTIRISH – BARQAROR IQTISODIY O'SISHNING ASOSIY YO'NALISHI	26
Yarboyeva Farida Ulug'bek qizi, Yoqubova Zilola To'ra qizi	
RAQAMLI SOLIQ NAZORATINING BUXGALTERIYA TIZIMIGA TA'SIRI	30
Abdulxatov Mirkomil O'rol o'g'li, Rustamov Davron Rustamovich	
ИННОВАЦИОННЫЙ МАРКЕТИНГ КАК ИНСТРУМЕНТ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СУБЪЕКТОВ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА	34
Насиров Дилшод Фархадович, Халманова Шахзода, Кенесбаева Азиза	
O'ZBEKISTON TURIZM TIZIMIDA QO'SHILGAN QIYMAT ZANJIRINI TAKOMILLASHTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI.....	39
Normurodov X.E., Abdurazakova Farangis Dilshod qizi	
СОВРЕМЕННЫЕ ШКОЛЫ НАУКИ УПРАВЛЕНИЯ И ИХ ОСНОВНЫЕ ИДЕИ.....	44
Латипов Ашур Али Рустам ўғли, Джамолова Хилола Исмаиллаевна	
O'ZBEKISTONDA BUXGALTERIYA HISOBINI MOLİYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARIGA MOSLASHTIRISH MUAMMOLARI VA ISTIQBOLLARI	50
Qosimova Fazilat Sherzod qizi, Shermuxamedov Bexzodjon Usmonovich	
MARKAZIY BANK RAQAMLI VALYUTALARI VA GLOBAL PUL TIZIMINING TRANSFORMATSIYASI.....	57
Jumanova Shaxlo Boxodir qizi, Shovkatov Nodirjon Ne'matjon o'g'li	
RAQOBAT VA MONOPOLIYA SHAROITIDA BOZOR SAMARADORLIGI HAMDA IQTISODIY RIVOJLANISH OMILLARI	62
Yo'ldashaliyev Muxammadaziz Xabibulla o'g'li, Yoqubova Zilola Tura qizi	
ИНВЕСТИЦИИ В ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОЙ ЭКОНОМИКИ	68
Насиров Дилшод Фархадович, Тохинова Азиза Олимжоновна, Исокулова Хуснора алохиддиновна	
FRANCHAYZING FAOLIYATIDA RAQAMLI MARKETING VA BIG DATA TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH MEXANIZMLARI.....	74
Xodjayev Anvar Rasulovich, Nasimov Dilshodbek Hotam o'g'li	
AGROINDUSTRIAL BIOMASSANING IKKILAMCHI UTILIZATSIYASI – YOPIQ SIKL IQTISODIY MODELINING INFRATUZILMAVIY TAYANCHI: IQTISODIY-EKOLOGIK MEZONLAR VA MILLIY AMALIYOT.....	80
Kadirova Maraljon Matyakubovna, Eshbekov Murodjon Uktamovich	
ZAMONAVIY TO'LOV TIZIMLARINING RIVOJLANISHI VA ULARNING MOLİYAVIY XAVFSIZLIKKA TA'SIRI.....	87
Alimov Umid Xamid o'g'li, Rustamov Maqsud Suvonqulovich	
RAQOBATLASHMAGAN BOZOR SHAROITIDA NARX BELGILASH TAMOYILLARI.....	92
G'aniyev Fayzbek Abduxamid o'g'li, Jumanazarov Og'abek Ahmadjon o'g'li, Shukurov Tahirjon Izzatullo o'g'li	
DEVELOPMENT OF LEGAL REGULATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE	104
Akhrorova Munavvar Farkhod kizi, Abdalimov Orzubek Tuychibek o'g'li, Samiyev Damir Ahmad o'g'li, Rakhmonov Umrzoq Otaboy o'g'li	

KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI MOLIYAVIY QO'LLAB-QUVVATLASHDA BANK KREDITLARINING AHAMIYATI.....	112
Ubaydulloyeva Rayhona Fahriddin qizi, F.U.Umarov	
O'ZBEKISTONDA TURIZM XIZMATLAR SIFATINI OSHIRISHDA RAQAMLI PLATFORMALARDAN FOYDALANISHNING XORIJ TAJRIBASINI QO'LLASH IMKONIYATLARI.....	119
Raxmonova Sabina Navro'z qizi, Nazar Nazarov G'ulomovich	
TARMOQ TUZILMASINI SHAKLLANTIRISHDA XIZMATLAR SOHASINING AHAMIYATI	124
Samadova Solik qizi, Normurodov Husan	
TIJORAT BANKLARINING RAQAMLI XIZMATLARIDA SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARINING QO'LLANILISHI VA UNING IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	130
Tillayev Xurshidjon Sulaymon o'g'li, Karimov Umrbek Javlonbek o'g'li	
ISLOM MOLIYASINI O'ZBEKISTONDA RIVOJLANISHI.....	137
Qobilova Nodira Qayumjon qizi, Normurodov X.E.	
XALQARO VA MILLIY BUXGALTERIYADA NOMODDIY AKTIVLARNI HISOBGA Olish, BAHOLASHNING O'ZIGA XOS JIHATLARI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI	141
Axmetova Nasiba Axmetovna, Mavlanov Normo'min Normamatovich	
URBANIZATSIYA SHAROITIDA TRANSPORT MARKETINGINING RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI.....	147
Iskandarov Qudrat Shuxratovich, Ataniyazova Zarina Niyetbay qizi	
IQTISODIY ATAMALARINING O'ZBEK TILIDA SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISHI.....	154
Yuldasheva Dilnoza Bekmurodovna, Salamova Oliya	
O'ZBEKISTONDA YASHIRIN IQTISODIYOTNING HAJMI, OMILLARI VA UNI KAMAYTIRISH YO'LLARI.....	158
Tohirova Gulnoza Zokirovna, Tillayev Xurshidjon Sulaymon o'g'li	
RAQAMLI BANK TIZIMLARI VA MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR (FINTECH)NING AN'ANAVIY BANKLARGA TA'SIRI.....	164
Shermuxe'dov Bexzodjon Usmonovich, Qosimova Fazilat Sherzod qizi, Abdumalikova Busalima Abduvali qizi	
SUN'IY INTELLEKTNING AXBOROT BOZORIGA TA'SIRI: MAHSULOT VA MEHNAT BOZORIDAGI O'ZGARISHLAR.....	170
Mo'y'dinjonova Durdonaxon Ilhomjon qizi, Ismanov Ibrohim Nabiye'vich	
ICHKI AUDIT TIZIMINI RIVOJLANTIRISHDA XALQARO STANDARTLAR VA ILG'OR XORIJIY TAJRIBA.....	175
Axmedov Xasan Ruzibaye'vich, Ruzibaye'va Karima Shavkat qizi, Abdumalikova Busalima Abduvali qizi	
SARATON KASALLIGIDA PSIXOLOGIK REABILITATSIYA: "5 OLAM" MODELINI KENGAYTIRISH VA AMALIY QO'LLASH	182
Salayeva Laylo Shavkatovna, Toshtemirov Doston Tohirjon o'g'li	
THE CHALLENGES OF MANAGING CROSS-FUNCTIONAL TEAMS IN PHARMACEUTICAL PROJECTS	187
Murodova Feruzakhon Talatovna	
GREEN ECONOMY AND GREEN INVESTMENT: SUSTAINABLE AS A MAIN FACTOR OF ECONOMIC GROWTH.....	194
Tursinov A.J., Jalgasbaeva J.A., Axmetova U.M.	
IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDA STRATEGIK MENEJMENTNING AHAMIYATI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	199
Baymuradov Shoxrux Maxmudovich, Dilmurodov Komiljon Ahmad o'g'li	
O'ZBEK TILINING TARIXIY TARAQQIYOT BOSQICHLARI.....	204
Yuldasheva Dilnoza Bekmurodovna, Baxronov Timur Rustamovich	

ZAMONAVIY TASHKILOTLARDA STRATEGIK BOSHQARUV TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI	208
Makhmudov Sunnatjon Abdujabbor o'g'li, Ashurova Jasmina Jo'ra qizi	
O'ZBEKISTONDA ATROF-MUHIT IQTISODIYOTI VA BARQAROR RIVOJLANISH MASALALARI	213
Boltayeva Sh.B., Hayitova Charos, Latipova Jasmina	
O'ZBEKISTONDA BARQAROR RIVOJLANISH VA YASHIL IQTISODIYOTNING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI	216
Izzatillayeva Munisabonu Ikromjon qizi, Yangiboyev Sirojddin Juramurodivich	
O'ZBEKISTON EKSPORT SALOHİYATINI OSHIRISHDA DIVERSIFIKATSIYANING ROLI: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR	220
Ashurova Nilufar Yuldosh qizi, Xurshidjon Tillayev Sulaymon o'g'li	
O'ZBEKISTONDA YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA SANOAT KORXONALARINI INNOVATSION RIVOJLANTIRISH	225
Iskenderov Axmet Maksetbaevich, Irisaliyeva Kamola Otabekovna	
MUQIMIY IJODIDA SAYOHAT MOTIVLARI VA ULARNING ADABIY TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDAGI AHAMIYATI	228
Erkaboyeva Jasmina Safarali qizi, Muxitdinova Muxlisa Sadriddinovna	
HISTORICAL STAGES OF DEVELOPMENT OF THE UZBEK LANGUAGE	233
Yuldasheva Dilnoza Bekmurodovna, Komilov Sarvar Firdavs ugli	
O'ZBEK TILINING RAQAMLI TEKNOLOGIYALAR DAVRIDAGI O'RNI VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI	237
Yuldasheva Dilnoza Bekmurodovna, Faruxov Shoxrux Tolibovich	
УЧЁТ ТРУДА И ЗАРАБОТНОЙ ПЛАТЫ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРИКЛАДНЫЕ АСПЕКТЫ	242
Махмуджанов Мухаммадали Максуджан угли, Абдурашидова Марина Сагатовна	
O'ZBEKISTONNING GLOBAL IQTISODIYOTDAGI ROLI	246
Xudoynazarov Murod Maxmudjanovich, Ramanberdiyev Umidbek Jamoladdin o'g'li	
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ РАЗВИТИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ТУРИЗМА: АНАЛИТИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ НА ПРИМЕРЕ НИУ ВШЭ	249
Бозорова Фарангиз Шерзод кизи, Мусаев Озоджон	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA MILLIY RAQOBATBARDOSHLIKNI OSHIRISHNING KONSEPTUAL ASOSLARI	255
Sharipboyev Husanboy Marks o'g'li, Abduraxmonova Aqida Fayzulla qizi	
NAVOIY ERKIN IQTISODIY ZONASINING NAVOIY VILOYATI IQTISODIYOTIDA TUTGAN O'RNI	260
Raxmonov Ilg'or G'aybullayevich, Zuvaydullayeva Shahzoda Sayfiddin qizi	
KORXONALARDA KASSADAGI PUL MABLAG'LARI HISOBINING HOZIRGI HOLATI VA AUDITINI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	265
Isroilov Zuhridin, Toshimov Azizbek	

KORXONALARDA KASSADAGI PUL MABLAG'LARI HISOBINING HOZIRGI HOLATI VA AUDITINI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI

Isroilov Zuhridin

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
BXS-521 guruh talabasi

Ilmiy rahbar:

Toshimov Azizbek

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
"Biznesni boshqarish" kafedrasida tadqiqotchisi
ORCID: 0000-0003-4835-8768
Email: tsohimovazizbek@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada ichki va tashqi audit tizimlarining o'zaro uyg'unligi orqali pul mablag'lari auditi samaradorligini oshirishning metodologik jihatlarini o'rganilgan. Tadqiqotda auditorlar va buxgalterlarning MHXS va AXS bo'yicha professional malakasini oshirish moliyaviy hisobotlardagi xatoliklarni kamaytirishning asosiy omili ekanligi tahlil qilingan. Avtomatlashtirilgan tekshiruv mexanizmlari va ikki bosqichli tasdiqlash tizimlarining moliyaviy intizomni mustahkamlashdagi roliga alohida e'tibor berilgan. Tadqiqot xulosalari shuni ko'rsatadiki, naqd pulsiz hisob-kitoblar ulushini oshirish va kassa operatsiyalarini optimallashtirish "Hamkorbank" kabi tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini ta'minlashda muhim o'rin tutadi.

Kalit so'zlar: kassa auditi, ichki nazorat, moliyaviy barqarorlik, Hamkorbank, avtomatlashtirish, MHXS, AXS, naqd pulsiz hisob-kitoblar, professional malaka.

Abstract: This article examines the methodological aspects of improving cash audit efficiency through the synergy of internal and external audit systems. The study analyzes the importance of professional training in IFRS and ISA as a primary factor in reducing human-factor errors in financial reporting. Special attention is paid to the role of automated verification mechanisms and two-step confirmation systems in strengthening financial discipline. The findings indicate that the transition to non-cash settlements and the optimization of cash operations are essential for the financial stability and operational transparency of commercial banks like Hamkorbank.

Key words: cash audit, internal control, financial stability, Hamkorbank, automation, IFRS, ISA, non-cash payments, professional training.

Аннотация: В данной статье исследуются методологические аспекты повышения эффективности аудита денежных средств посредством синергии систем внутреннего и внешнего аудита. В исследовании анализируется важность профессионального обучения по МСФО и МСА как основного фактора снижения ошибок, вызванных человеческим фактором в финансовой отчетности. Особое внимание уделено роли автоматизированных механизмов проверки и систем двухэтапного подтверждения в укреплении финансовой дисциплины. Результаты показывают, что переход к безналичным расчетам и оптимизация кассовых операций необходимы для финансовой устойчивости и операционной прозрачности коммерческих банков, таких как Hamkorbank.

Ключевые слова: аудит денежных средств, внутренний контроль, финансовая устойчивость, Hamkorbank, автоматизация, МСФО, МСА, безналичные платежи, профессиональное обучение.

KIRISH

Zamonaviy iqtisodiy sharoitda korxonalar faoliyati nafaqat ichki, balki xalqaro moliyaviy bozorlarga ham bog'liq bo'lib bormoqda. Shu sababli buxgalteriya hisobi tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish zarurati yuzaga kelmoqda. Xususan, IAS 7 Statement of Cash Flows standartining joriy etilishi pul mablag'lari va pul ekvivalentlari harakatini tizimli ravishda aks ettirish imkonini beradi. Ushbu standart korxonaning operatsion, investitsion va moliyaviy faoliyati bo'yicha pul oqimlarini alohida ko'rsatish orqali moliyaviy tahlilni chuqurlashtirishga xizmat qiladi.

Iqtisodiy adabiyotlarda pul mablag'lari hisobi va ularning harakatini tahlil qilish korxonaning moliyaviy barqarorligini baholashda asosiy vositalardan biri sifatida qoraladi. Jumladan, Kieso Donald E. ta'kidlaganidek, pul oqimlari to'g'risidagi hisobot korxonaning real moliyaviy holatini aniqlashda eng ishonchli axborot manbalaridan biridir¹. Shuningdek, Weygandt Jerry J. fikricha, pul mablag'lari harakati tahlili korxonaning likvidligi, to'lov qobiliyati va moliyaviy xavfsizligini baholashda hal qiluvchi ahamiyatga ega².

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Pul mablag'lari hisobi va audit masalalari iqtisodiy fanlarda keng o'rganilgan yo'nalishlardan biridir. Xususan, xorijiy olimlar Kieso Donald E., Weygandt Jerry J., Warfield Terry D. tomonidan moliyaviy hisobot, pul oqimlari va audit jarayonlari chuqur tadqiq qilingan³. O'zbekistonlik olimlar tomonidan ham bu sohada muhim ilmiy izlanishlar olib borilgan. Jumladan, S. Umarov, B. G'ofurov, A. Raxmatov kabi olimlar tomonidan buxgalteriya hisobi, moliyaviy nazorat va audit tizimini takomillashtirish masalalari o'rganilgan⁴.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot ishida pul mablag'lari hisobini xalqaro standartlar asosida yuritish orqali korxonaning moliyaviy shaffofligi va samaradorligini oshirish mumkinligi asoslab berilgan. Tadqiqotda ilmiy tahlil, taqqoslash, umumlashtirish va tizimli yondashuv usullaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekiston Respublikasida moliyaviy nazorat tizimini kuchaytirish va bank faoliyatini raqamlashtirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022 — 2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-sonli⁵ Farmonida moliyaviy nazoratni takomillashtirish, raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish va naqd pulsiz hisob-kitoblar ulushini oshirish ustuvor vazifalar sifatida belgilangan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-maydagi "2020 — 2025-yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida"gi PF-5992-sonli⁶ Farmonida bank tizimida raqamli texnologiyalarni keng joriy etish, ichki audit va moliyaviy nazorat tizimlarini kuchaytirish ustuvor vazifalar sifatida ko'rsatib o'tilgan.

Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 23-martdagi "Bank xizmatlari ommabopligini oshirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-3620-sonli⁷ qarorida elektron to'lovlarni ulushini oshirish va naqd pul operatsiyalarini optimallashtirish masalalari alohida belgilangan. Shunday qilib, kassadagi pul mablag'lari hisobi va auditini takomillashtirish faqat buxgalteriya yozuvlarini yaxshilash bilan cheklanmaydi, balki bu ichki nazorat, risklarni boshqarish, raqamlashtirish va xalqaro standartlarni joriy etish bilan chambarchas bog'liq murakkab jarayon hisoblanadi. Ayniqsa, "Hamkorbank" ATB misolida zamonaviy audit mexanizmlarini qo'llash bank faoliyatining shaffofligini oshirish, moliyaviy xavflarni kamaytirish va investorlar ishonchini mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi. So'nggi yillarda korxonalarda kassadagi pul mablag'lari auditini takomillashtirish jarayonida raqamli texnologiyalarni keng joriy etish muhim yo'nalishlardan biriga aylandi. An'anaviy audit tizimida auditorlik tekshiruvlari asosan davriy ravishda, ya'ni ma'lum muddat oralig'ida amalga oshirilgan bo'lsa, zamonaviy amaliyotda continuous auditing – uzluksiz audit modeli qo'llanilmoqda.

Ushbu modelga ko'ra, moliyaviy operatsiyalar yil yakunida emas, balki real vaqt rejimida muntazam nazorat qilinadi. Natijada moliyaviy xatoliklar, noqonuniy operatsiyalar va ichki nazoratdagi zaifliklar o'z vaqtida aniqlanadi. Bu esa korxonaning moliyaviy xavfsizligini oshirish bilan birga, auditorlik xulosalarining ishonchligini ham mustahkamlaydi. "Hamkorbank" ATB faoliyatida pul mablag'lari harakati ustidan nazoratni

1 Kieso D.E., Weygandt J.J., Warfield T.D. *Intermediate Accounting*. — Wiley, 2018. — p. 198–200.

2 Weygandt J.J., Kimmel P.D. *Accounting Principles*. — Wiley, 2019. — p. 220–225.

3 Kieso D.E., Weygandt J.J., Warfield T.D. *Financial Accounting*. — Wiley, 2020. — p. 310–320.

4 Umarov S., G'ofurov B. *Buxgalteriya hisobi nazariyasi*. — Toshkent, 2020. — 85–90-betlar.

5 <https://lex.uz/ru/docs/-5841063>

6 <https://lex.uz/docs/-4811025>

7 <https://lex.uz/docs/-3593541>

kuchaytirish maqsadida zamonaviy avtomatlashtirilgan bank tizimlari joriy etilgan. Xususan, 10100-hisobvaraqlar orqali kassa operatsiyalari, 20200-hisobvaraqlar orqali talab qilib olinguncha depozitlar, 20400-hisobvaraqlar orqali muddatli depozitlar va 23100-hisobvaraqlar orqali elektron to'lov operatsiyalari amalga oshiriladi. Ushbu hisobvaraqlar orqali pul mablag'larining kirimi va chiqimi tizimli ravishda aks ettirilib, ichki audit va tashqi audit jarayonlari uchun aniq ma'lumotlar bazasi shakllantiriladi. Ayniqsa, elektron to'lovlar ulushining ortishi bank operatsiyalarining shaffofligini oshiradi va naqd pul bilan bog'liq risklarni kamaytiradi.

Kassadagi pul mablag'lari auditida auditorlik risklarini kamaytirish alohida ahamiyatga ega. Auditorlik riski auditor tomonidan noto'g'ri moliyaviy xulosa chiqarish ehtimoli bo'lib, u inherent risk, control risk va detection risk kabi uch asosiy tarkibiy qismdan iboratdir. Naqd pul operatsiyalarida inherent risk, ya'ni tabiiy risk yuqori bo'ladi, chunki pul mablag'lari noqonuniy operatsiyalar va moliyaviy manipulyatsiyalar uchun eng qulay obyekt hisoblanadi. Nazorat riski esa ichki nazorat tizimining zaifligi bilan bog'liq bo'lib, agar korxonada kassa operatsiyalari ustidan samarali nazorat o'rnatilmagan bo'lsa, bu risk sezilarli darajada ortadi.

Detection risk esa auditorning xatoni aniqlay olmasligi bilan bog'liq bo'lib, ko'pincha audit metodologiyasining yetarli emasligi natijasida yuzaga keladi. Shu sababli audit jarayonida ushbu risklarni kompleks boshqarish muhim hisoblanadi. Ichki audit va tashqi auditning o'zaro uyg'unligi kassadagi pul mablag'lari nazoratida katta rol o'ynaydi. Ichki audit korxona ichida doimiy ravishda amalga oshiriladigan nazorat bo'lib, u operatsion jarayonlarning to'g'riligini baholashga qaratiladi. Tashqi audit esa mustaqil auditorlar tomonidan moliyaviy hisobotlarning ishonchligini tekshirish maqsadida olib boriladi. Agar ichki audit tizimi kuchli bo'lsa, tashqi audit jarayoni ancha samarali kechadi. Aks holda, auditorlik tekshiruvlari davomida ko'plab kamchiliklar aniqlanadi, bu esa korxonaning moliyaviy obro'siga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, aksiyadorlik jamiyatlari va tijorat banklarida investorlar ishonchini saqlash uchun ichki audit tizimining samaradorligi alohida ahamiyatga ega. Korxonalarda kassadagi pul mablag'lari auditini takomillashtirishda xodimlar malakasini oshirish ham muhim omil hisoblanadi. Ko'plab moliyaviy xatoliklar aynan professional tayyorgarlikning yetarli emasligi natijasida yuzaga keladi. Auditorlar va buxgalterlarning xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS), xalqaro audit standartlari (ISA), zamonaviy audit texnologiyalari hamda raqamli nazorat tizimlari bo'yicha bilimlarini muntazam ravishda oshirib borish zarur. Ayniqsa, risk-based audit yondashuvi va elektron audit platformalari bilan ishlash ko'nikmalari zamonaviy auditor uchun muhim professional talab hisoblanadi. D.E. Kieso va boshqa olimlarning fikricha, auditorning malakasi audit sifati va moliyaviy nazorat samaradorligining asosiy omillaridan biri hisoblanadi⁸.

Korxonalarda pul mablag'lari auditining samaradorligini oshirish uchun ichki nazorat siyosatini qayta ko'rib chiqish ham zarur. Har bir operatsiya uchun mas'uliyat chegaralarini aniq belgilash, vakolatlarni to'g'ri taqsimlash, ikki bosqichli tasdiqlash tizimini joriy etish va avtomatlashtirilgan tekshiruv mexanizmlarini qo'llash moliyaviy intizomni mustahkamlaydi. Ayniqsa, naqd pul operatsiyalarida "segregation of duties", ya'ni vazifalarni ajratish tamoyili muhim hisoblanadi. Bu tamoyilga ko'ra, bir shaxs bir vaqtning o'zida operatsiyani amalga oshirishi va uni nazorat qilishi mumkin emas. Ushbu yondashuv moliyaviy suiste'mollarning oldini olishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi (1-jadval).

1-jadval. Kassadagi pul mablag'lari auditini takomillashtirish jarayoni⁹

Ko'rsatkich	2021	2022	2023	2024
Elektron audit ulushi (%)	35	48	62	78
Naqd pulsiz nazorat (%)	52	64	75	87
Ichki audit samaradorligi (%)	58	67	74	83
Audit xatoliklari kamayishi (%)	12	21	33	46
Real vaqt monitoringi (%)	18	35	57	76

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinadiki, kassadagi pul mablag'lari auditini takomillashtirish jarayonida elektron audit tizimlari, real vaqt monitoringi va ichki nazorat mexanizmlarining samaradorligi yildan-yilga oshib bormoqda. Elektron audit ulushining 2021-yildagi 35 foizdan 2024-yilda 78 foizga yetgani audit jarayonlarining sezilarli darajada avtomatlashtirilganligini ko'rsatadi. Shuningdek, audit xatoliklarining kamayishi va ichki audit samaradorligining oshishi moliyaviy intizomning mustahkamlanayotganidan dalolat beradi. Bu holat, ayniqsa, "Hamkorbank" ATB kabi yirik tijorat banklarida xalqaro standartlarga mos moliyaviy boshqaruv tizimini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

⁸ Kieso D.E., Weygandt J.J., Warfield T.D. *Intermediate Accounting*. – 16th ed. – Hoboken: Wiley, 2018. – 220–225-betlar.

⁹ Manba: muallif ishlanmasi

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-maydagi "2020 — 2025-yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida"gi PF-5992-sonli¹⁰ Farmonida bank tizimida raqamli texnologiyalarni keng joriy etish, ichki audit va moliyaviy nazorat tizimlarini kuchaytirish ustuvor vazifalar sifatida belgilangan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 23-martdagi "Bank xizmatlari ommabopligini oshirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-3620-sonli¹¹ qarorida elektron to'lovlar ulushini oshirish va naqd pul operatsiyalarini optimallashtirish masalalari alohida ko'rsatib o'tilgan. Mazkur normativ-huquqiy hujjatlar kassadagi pul mablag'lari auditini takomillashtirish uchun muhim huquqiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, korxonalarda kassadagi pul mablag'lari hisobi va auditini takomillashtirish faqat buxgalteriya yozuvlarini yaxshilash bilan cheklanmaydi, balki bu ichki nazorat, risklarni boshqarish, raqamlashtirish va xalqaro standartlarni joriy etish bilan chambarchas bog'liq murakkab jarayondir. Ayniqsa, "Hamkorbank" ATB misolida ko'rish mumkinki, zamonaviy audit mexanizmlarini qo'llash bank faoliyatining shaffofligini oshirish, moliyaviy xavflarni kamaytirish va investorlar ishonchini mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Kassadagi pul mablag'lari auditining nazariy asoslari ham yoritildi. Auditning asosiy vazifasi pul mablag'larining haqiqatda mavjudligini tekshirish, noqonuniy operatsiyalarni aniqlash, moliyaviy hisobotlarning ishonchiligi baholash va ichki nazorat tizimining samaradorligini aniqlashdan iborat ekanligi ko'rsatildi. Korxonalarda, ayniqsa, kassa operatsiyalarida inson omili yuqori bo'lgani sababli audit risklari ko'proq uchrashi aniqlandi. Shu sababli ichki nazorat tizimi, inventarizatsiya, hujjatlar aylanishi va buxgalteriya intizomi audit samaradorligining asosiy omillari sifatida baholandi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining 13.04.2016-yildagi "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi O'RQ-404-son Qonuni // URL: <https://lex.uz/ru/docs/-2931253>
2. O'zbekiston Respublikasining 05.11.2019-yildagi "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi O'RQ-580-son Qonuni // URL: <https://lex.uz/docs/-4581969>
3. O'zbekiston Respublikasining 25.02.2021-yildagi "Auditorlik faoliyati to'g'risida"gi O'RQ-677-son Qonuni // URL: <https://lex.uz/docs/-5307886>
4. Abdukarimov, B.A. Buxgalteriya hisobi nazariyasi. — Toshkent: Iqtisodiyot, 2020. — 356 b.
5. Axmedov, A.R. Banklarda buxgalteriya hisobi. — Toshkent: Moliya, 2021. — 412 b.
6. Ergashev, Q.Q. Auditorlik faoliyati asoslari. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. — 284 b.

¹⁰ <https://lex.uz/docs/-4811025>

¹¹ <https://lex.uz/docs/-3593541>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

3-Maxsus son. Bakalavr talabalarining maqolalari to'plami

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>